

Олександр Нечипоренко

**Знайомтесь:
Уповноважений
Верховної Ради
України з прав
людини**

Київ – 2003

ББК 67.9(4УКР)300
Н59

Нечипоренко О.Л.

Н59 Знайомтесь: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. -
К.: [Ін-т громадян. сусп-ва], 2003. - 24 с.
ISBN 966-96133-9-6

Якщо ви почали читати цю брошуру - це означає: ви переймаєтесь правами людини й тим паче - питаннями їхнього захисту.

Завдання брошури - дати відповіді на більшість запитань, що стосуються захисту прав громадян, у спосіб звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, висвітлити роль Уповноваженого в процесі захисту прав громадян, його права та обов'язки.

ББК 67.9(4УКР)300

Керівник проекту: Тарас Нечипоренко

Видання здійснено за підтримки Фонду «Євразія» на кошти, надані Агентством Міжнародного Розвитку США (USAID).

Позиція авторів може не співпадати з позицією Фонду та Агентства.

ISBN 966-96133-9-6

© Інститут громадянського суспільства

СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ХТО ТАКИЙ ОМБУДСМАН?

Нерідко зустрічаєш людей, які чули слово *омбудсман*, проте не знають що воно означає. Це поняття лише на перший погляд складне й незрозуміле. Насправді ж воно походить від шведського *ombudsman*, що означає представник інтересів. Тобто це незалежна особа, яку призначено або обрано спеціально для контролю за дотриманням прав та свобод людини адміністративними органами — а у деяких випадках — приватними особами та об'єднаннями.

Такі посадові особи в різних країнах зуться по-різному:

- в Іспанії - народний захисник;
- у Польщі - речник громадянських прав;
- у Франції - посередник Французької Республіки;
- в Литві - контролер сейму;
- в Греції - захисник громадян;
- у Молдові - парламентський адвокат;
- у Швеції, Фінляндії, Данії - омбудсман;
- в Україні - уповноважений з прав людини.

Однією з головних функцій омбудсмана у світі є контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування у спосіб розгляду скарг громадян на дії тих чи тих органів або посадових осіб, що призвели до порушення прав та свобод людини й громадянина. Важливим невід'ємним правом омбудсмана є право провадити розслідування, зокрема й за власною ініціативою, і на підставі цього вносити рекомендації щодо способів відновлення порушених прав і пропозиції стосовно змін до законодавства або перегляду неправомірної адміністративної практики органів державної влади.

ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА

Посаду омбудсмана вперше було запроваджено у Швеції на початку XIX ст. Характерними ознаками шведської моделі стали надзвичайно широкі повноваження та сфера компетенції омбудсмана («сильна модель»)*. Так, омбудсмен Швеції здійснює контроль за центральними та місцевими органами влади, судами, збройними силами, посадовими особами державних

* У світі виділяють дві моделі омбудсмана:

- сильна (омбудсман наділений широкими повноваженнями та сферою компетенції);
- слабка (повноваження та компетенція омбудсмана обмежені).

підприємств у частині виконання ними державно-владних функцій. Для здійснення такого контролю омбудсман Швеції має права: на необмежений доступ до протоколів та документів, у тому числі секретних; законодавчої ініціативи; ініціювання дисциплінарного провадження стосовно осіб, які не виконують його вимог, і навіть накладання штрафів; на правах надзвичайного прокурора розпочинати судове переслідування посадових осіб за неналежне виконання своїх обов'язків тощо.

1919 року Інститут омбудсмана запровадила Фінляндія - чия модель багато в чому нагадує шведську.

Після другої світової війни, надто після створення цієї служби в Данії 1953 року, почалося активне поширення ідеї інституту омбудсмана в Європі, Америці, Азії та Африці.

1967 року закон про створення інституту омбудсмана прийняли у Великобританії. Тут було введено «слабку модель» омбудсмана. Вона характеризується вузькою сферою компетенції, обмеженими засобами правового впливу, а також запровадженням т.зв. «парламентського фільтру», внаслідок чого різко обмежився доступ до омбудсмана громадян (таку можливість звернень передбачено тільки через парламентарів).

Того ж 1967 року інститут омбудсмана поширився на кілька провінцій Канади, у 1976-му - на Португалію, 1979-го - на Австралію, 1981-го - на Іспанію. З огляду на специфіку федеративного державного устрою Іспанії у тамтешніх провінціях діють регіональні омбудсмени - у здійсненні своїх повноважень вони цілком не залежні від національного омбудсмана Іспанії: їхні відносини будуються на принципах координації та розмежування сфер компетенції.

Характерною особливістю США стало запровадження інституту омбудсмана на різних рівнях: штату, округу, міста.

Різні моделі омбудсманів виникли також в Австрії, Бельгії, Ізраїлі, Індії, Італії, на Кіпрі, у Мексиці, Нідерландах, Франції, Новій Зеландії, ФРН, Швейцарії.

За французькою моделлю 1973 року омбудсман призначається Радою міністрів Франції (орган виконавчої влади): це виняток, оскільки в інших країнах омбудсмана призначає парламент (законодавчий орган). Окрім того, у Франції, як і у Великобританії, діє уже згаданий «парламентський фільтр».

1988 року перша з-поміж країн Східної Європи інститут омбудсмана запровадила Польща. Її досвідом скористалося багато інших країн Східної Європи: 1989-го інституція почала діяти в Угорщині, в 90-х - у Грузії, Литві, Латвії, Молдові, Російській Федерації, Румунії та Узбекистані.

На сьогодні інститут омбудсмана на національному, регіональному та місцевому рівнях діє більш ніж у 100 країнах світу.

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ – УКРАЇНСЬКИЙ ОМБУДСМАН

28 червня 1996 року було прийнято Конституцію України, яка й започаткувала інститут омбудсмана в нашій державі. Зокрема, стаття 55 Конституції передбачає право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого, також стаття 101 – що саме через Уповноваженого здійснюється контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини й громадянина.

Минуло трохи часу й норми Конституції закріпилися Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», який набув чинності 15 січня 1998 року: відтоді кожен український громадянин може звертатися до Уповноваженого. 14 квітня 1998 року Верховна Рада України обрала першого Уповноваженого з прав людини, ним стала Ніна Карпачова – народний депутат України, юрист за фахом. 19 червня 2003 року Верховна Рада вдруге обрала її на цю посаду.

Відповідно до Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» Уповноважений з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини й громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі (повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені в разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях).

Законом передбачається, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб – цим він доповнює існуючі способи захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина, не відміняє їх і не зазіхає на перегляд компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Таким чином, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є класичним взірцем парламентського омбудсмана: на посаду таємним голосуванням його обирає парламент, це забезпечує йому високий статус і гарантії незалежності від усіх гілок державної влади, включаючи законодавчу.

ЯКІ НОРМАТИВНІ АКТИ РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ?

Діяльність Уповноваженого регулюють такі нормативні акти:

- Конституція України;
- Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини»;
- Закон України «Про державну службу».

ЯКІ ФУНКЦІЇ ВИКОНУЄ УПОВНОВАЖЕНИЙ ?

Уповноважений виконує функції:

- захисту прав і свобод людини й громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами;
- дотримання прав і свобод людини й громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами;
- запобігання порушенням прав і свобод людини й громадянина або сприяння їх поновленню;
- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини й громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів;
- поліпшення і подальшого розвитку міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини й громадянина;
- запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;
- сприяння правовій інформованості населення та захисту конфіденційної інформації про особу.

ЯКІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО?

Як правило, в кожній державі, де є омбудсмани, їх наділено специфічними гарантіями діяльності, без чого неможливе їхнє нормальне функціонування. Торкнулось це й українського Уповноваженого. У Законі «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» чітко виписано гарантії його діяльності:

1. Забороняється втручання у діяльність Уповноваженого органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та їх посадових і службових осіб.

2. Уповноважений не зобов'язаний давати пояснення по суті справ, які завершено або які перебувають у його провадженні.

3. Уповноважений користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України:

- притягнутий до кримінальної відповідальності;
- підданий заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку;
- затриманий;
- заарештований;
- підданий обшуку;
- підданий особистому огляду.

Кримінальну справу проти Уповноваженого може бути порушено лише Генеральним прокурором України.

4. По закінченні терміну повноважень особі, яку було обрано на посаду Уповноваженого, надаються:

- робота (посада), на якій вона працювала до призначення і яка зберігається за нею на час виконання нею обов’язків Уповноваженого;
- інша рівноцінна робота (посада) на тому ж або, за її згодою, іншому підприємстві, в установі, організації, в разі неможливості надання цієї роботи (посади).

5. Життя та здоров’я Уповноваженого і його представників, які працюють на постійній основі, підлягають обов’язковому державному страхуванню на випадок смерті, травми, каліцтва або захворювання, одержаних під час виконання ними службових обов’язків. Порядок та умови страхування встановлюються Кабінетом Міністрів України.

ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ПРАВА МАЄ УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПРАВ ЛЮДИНИ?

Саме права, якими наділено Уповноваженого, дають йому змогу вирішувати питання щодо охоронюваних Законом прав та інтересів людини й громадянина.

У статті 13 Закону «Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» сказано, що Уповноважений має право:

1. На невідкладний прийом:
 - Президентом України;
 - Головою Верховної Ради України;
 - Прем’єр-міністром України;
 - головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України;
 - Генеральним прокурором України;
 - керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами.
2. Бути присутнім на засіданнях:
 - Верховної Ради України;
 - Кабінету Міністрів України;
 - Конституційного Суду України;
 - Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України;
 - колегії прокуратури України та інших колегіальних органів.
3. Звертатися до Конституційного Суду України з поданням:
 - про відповідність Конституції України:

- законів України та інших правових актів Верховної Ради України;
 - актів Президента України;
 - актів Кабінету Міністрів України;
 - правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини й громадянина;
 - про офіційне тлумачення Конституції України та законів України.
4. Безперешкодно відвідувати:
- органи державної влади;
 - органи місцевого самоврядування;
 - підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях.
5. На ознайомлення з документами, у тому числі й секретними (таємними), та отримання їх копій в:
- органах державної влади;
 - органах місцевого самоврядування;
 - об'єднаннях громадян;
 - на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності,
 - органах прокуратури;
 - судах.
6. Вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності:
- сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій;
 - виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертизі, надання відповідних висновків.
7. Запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі.
8. Відвідувати у будь-який час:
- місця тримання затриманих;
 - місця попереднього ув'язнення;
 - установи відбування засудженими покарань;
 - установи примусового лікування і перевиховання;
 - психіатричні лікарні;
- опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію щодо умов їх тримання.
9. Бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим.

10. Звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини й громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно, а також особисто або через свого представника брати участь у судовому процесі у випадках та порядку, встановлених законом.

11. Направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини й громадянина для вжиття цими органами заходів.

12. Перевіряти стан дотримання встановлених прав і свобод людини й громадянина відповідними державними органами, в тому числі тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Зазначимо, що повноваження Уповноваженого починаються з моменту складення ним присяги.

ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ ?

В законодавстві України передбачено не лише права Уповноваженого з прав людини, а й обов'язки, яких він зобов'язаний дотримуватися. Зокрема, в статті 14 Закону зазначено, що Уповноважений зобов'язаний:

1. Додержуватися:
 - Конституції України;
 - законів України;
 - інших правових актів;
 - прав та охоронюваних законом інтересів людини й громадянина.
2. Забезпечувати виконання покладених на нього функцій та повною мірою використовувати надані йому права.
3. Зберігати конфіденційну інформацію. Це зобов'язання діє і після припинення його повноважень. У разі розголошення таких відомостей Уповноважений несе відповідальність у встановленому законодавством порядку.
4. Не розголошувати отримані відомості про особисте життя заявника та інших причетних до заяви осіб без їхньої згоди.

ЯКІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ З УПОВНОВАЖЕНИМ?

Законодавством України чітко визначено, що в разі звернення Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, посадових та службових осіб, вони в свою чергу не лише можуть за бажанням, але й зобов'язані співпрацювати з ним і подавати йому необхідну допомогу, зокрема:

1. Забезпечувати доступ до матеріалів і документів, у тому числі на засадах, зазначених нормативними актами про охорону державної та службової таємниць.

2. Надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень.

Відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність Уповноваженого з метою протидії тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

ЯКІ ІСНУЮТЬ АКТИ РЕАГУВАННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО?

Актами реагування Уповноваженого є:

- **Конституційне подання Уповноваженого** (*щодо порушень положень Конституції, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини й громадянина*);
- **Подання Уповноваженого** (*до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб*).

Конституційне подання Уповноваженого - це акт реагування, яке подається до Конституційного Суду України щодо:

- вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційності):
 - закону України;
 - іншого правового акта Верховної Ради України;
 - правового акта Президента України;
 - правового акта Кабінету Міністрів України;
 - правового акта Автономної Республіки Крим.
- офіційного тлумачення:
 - Конституції України;
 - законів України.

Подання Уповноваженого — це акт, який вноситься Уповноваженим до:

- органів державної влади;
- органів місцевого самоврядування;
- об'єднань громадян;
- підприємств;
- установ;
- організацій;
- їх посадовим і службовим особам.

Подання вноситься для вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини й громадянина. Порушення повинні бути усунено протягом місяця.

ЩОРІЧНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ДОПОВІДІ УПОВНОВАЖЕНОГО

Щороку Уповноважений представляє Верховній Раді України доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини й громадянина в Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та їх посадовими і службовими особами, які порушували своїми діями (бездіяльністю) права і свободи людини й громадянина, та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини й громадянина.

Щорічна доповідь містить посилання на випадки порушень прав і свобод людини й громадянина, щодо яких Уповноважений вживав необхідних заходів, на результати перевірок, що здійснювалися протягом року, висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

У разі необхідності Уповноважений може представити Верховній Раді України спеціальну доповідь (довіді) з окремих питань додержання в Україні прав і свобод людини й громадянина.

Парламент враховує висновки та рекомендації омбудсмана у своїй подальшій діяльності, у тому числі під час прийняття законів, внесення до них змін та доповнень.

ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ, ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ ТА ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ВИМОГИ ДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ УПОВНОВАЖЕНОГО?

Уповноваженим може бути призначено громадянина України, який:

- на день обрання досяг 40 років;
- володіє державною мовою;
- має високі моральні якості;
- має досвід правозахисної діяльності;
- протягом останніх п'яти років проживає в Україні.

Не може бути призначено Уповноваженим особу, яка має судимість за вчинення злочину, якщо цю судимість не погашено й не знято у порядку, встановленому законом.

ЯК ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ УПОВНОВАЖЕНОГО?

Уповноважений призначається на посаду і звільняється з посади Верховною Радою України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Уповноважений призначається строком на п'ять років, який починається з дня складення ним присяги на сесії Верховної Ради України.

Пропозиції щодо кандидатур(и) на посаду Уповноваженого вносять:

- Голова Верховної Ради України;
- не менш однієї чверті народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Призначеним вважається той кандидат, за якого проголосувала більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (не менше 226).

НЕСУМІСНІСТЬ ПОСАДИ УПОВНОВАЖЕНОГО

Уповноважений не може:

- мати представницького мандата;
- обіймати будь-які інші посади в органах державної влади;
- виконувати іншу оплачувану чи неоплачувану роботу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, крім викладацької, наукової або іншої творчої діяльності;
- бути членом будь-якої політичної партії.

За наявності вищезазначених обставин Уповноважений повинен їх усунути протягом 10 днів після його призначення. До їхнього усунення він не може складати присягу. Якщо вищезазначені обставини виникли під час діяльності Уповноваженого, вони повинні бути усунені протягом 10 днів з дня, коли про це стало відомо. У разі неможливості усунути їх протягом 10 днів Уповноважений зобов'язаний зробити у зазначений строк заяву про відмову виконувати будь-які інші доручення чи повноваження, крім тих що належать Уповноваженому. Якщо протягом зазначеного строку Уповноважений не виконує встановлених вимог, його повноваження припиняються, і Верховна Рада України зобов'язана звільнити його з посади.

ЯК ПРИПИНЯЮТЬСЯ ПОВНОВАЖЕННЯ І ЯК ВІДБУВАЄТЬСЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ УПОВНОВАЖЕНОГО ?

Стаття 9 Закону визначає, що повноваження Уповноваженого припиняються у разі:

- відмови від подальшого виконання обов'язків шляхом подання заяви про складення своїх повноважень;
- набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього;
- набрання законної сили рішенням суду про визнання особи, яка обіймає посаду Уповноваженого, безвісно відсутньою або про оголошення її померлою;

- складення присяги новообраним Уповноваженим;
- смерті особи, яка обіймає посаду Уповноваженого.

Верховна Рада України приймає рішення про звільнення з посади Уповноваженого до закінчення строку, на який його було обрано, у разі:

- порушення присяги;
- порушення вимог щодо несумісності діяльності;
- припинення громадянства України;
- неспроможності протягом більш як чотирьох місяців підряд виконувати обов'язки через незадовільний стан здоров'я чи втрату працездатності.

Висновок щодо наявності підстави для звільнення з посади Уповноваженого повинна дати тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України.

Верховна Рада України за наявності зазначених вище підстав розглядає питання і приймає відповідну постанову про звільнення з посади Уповноваженого за поданням:

- Голови Верховної Ради України;
- не менш як однієї чверті народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Уповноважений вважається звільненим з посади, якщо за це проголосувала більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (не менше 226 депутатів).

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО

СЕКРЕТАРІАТ УПОВНОВАЖЕНОГО

Для забезпечення діяльності Уповноваженого утворюється секретаріат. Призначення на посаду та звільнення працівників секретаріату здійснюються Уповноваженим. На працівників секретаріату поширюється дія Закону України «Про державну службу».

Структура секретаріату, розподіл обов'язків та інші питання щодо організації його роботи регулюються Положенням про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

При Уповноваженому з метою надання консультаційної підтримки, проведення наукових досліджень, а також вивчення пропозицій щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини й громадянина може створюватися консультативна рада (яка може діяти і на громадських засадах) з осіб, що мають досвід роботи в царині захисту прав і свобод людини й громадянина.

ПРЕДСТАВНИКИ УПОВНОВАЖЕНОГО

Уповноважений має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України.

Організація діяльності та межі повноважень представників Уповноваженого регулюються Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке затверджується Уповноваженим. Із причин відсутності достатніх коштів інститут представників Уповноваженого досі не створено.

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВАДЖЕННЯ СПРАВ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕВІРОК?

У відповідності зі ст. 16 Закону України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” Уповноважений здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини й громадянина, які отримує:

- за зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їхніх представників;
- за зверненнями народних депутатів України;
- за власною ініціативою.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО

До розгляду приймаються лише звернення, що стосуються фактів порушення прав та свобод людини й громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами (ст.2 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»). Таким чином, не розглядаються звернення, направлені від імені або в інтересах юридичної особи, а також звернення, в яких оскаржуються правовідносини між фізичними або юридичними особами тощо.

Звернення має бути подано Уповноваженому протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини й громадянина. За виняткових обставин цей строк може бути подовжений Уповноваженим, але не більш як до двох років (ч.2 ст.17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»);

Уповноважений не розглядає звернень, що їх розглядають суди, зупиняє вже розпочатий розгляд, якщо заінтересована особа подала позов, заяву або скаргу до суду (ч.4 ст.17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Уповноважений не розглядає тих звернень, що містять прохання втрутитися у розгляд справи в суді, сприяти позитивному її вирішенню (ч.2 ст.4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

До розгляду приймаються лише письмові звернення (ч.2 ст.17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Не підлягають розгляду та вирішенню:

- письмові звернення без зазначення місця проживання, не підписані автором (авторами), а також такі, з яких неможливо встановити авторство. Такі звернення визнаються анонімними і розгляду не підлягають;
- повторні звернення одного й того ж громадянина з одного й того ж питання, якщо перше звернення вирішено по суті;
- звернення осіб, визнаних судом недієздатними.

Рішення про припинення розгляду таких звернень повідомляється особі, яка подала звернення (ст.8 Закону України «Про звернення громадян»).

Уповноважений розглядає звернення громадян, не стягуючи плати (ст.21 Закону України «Про звернення громадян»).

РІШЕННЯ, ДІЇ (БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ), ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОСКАРЖЕНІ

До рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать такі у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких:

- порушено права й законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);
- створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;
- незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО

1. Кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого у порядку, передбаченому чинним законодавством.

2. При зверненні до Уповноваженого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками:

- раси;
- кольору шкіри;

- релігійних та інших переконань;
- статі;
- етнічного походження;
- соціального походження;
- майнового стану;
- місця проживання;
- мовними та іншими ознаками.

3. Особа може подати звернення особисто або через уповноважену на це іншу особу. Звернення в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їхніми законними представниками.

4. Особа, позбавлена волі, може звернутись із письмовим зверненням до Уповноваженого або його представників. У цьому разі до неї не застосовуються обмеження щодо листування. Звернення такої особи протягом двадцяти чотирьох годин направляються Уповноваженому.

5. Кореспонденція Уповноваженому та його представникам від осіб:

- яких затримано;
- які перебувають під арештом;
- які перебувають під вартою;
- які перебувають в місцях позбавлення волі;
- які перебувають в місцях примусового тримання чи лікування;
- від інших громадян України;
- від іноземців;
- від осіб без громадянства

не підлягає жодним видам цензури та перевірок.

6. Не допускається:

- розголошення державних із звернення відомостей про особисте життя громадян без їхньої згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це ущемляє права й законні інтереси громадян;
- з'ясування даних про особу громадянина, що не стосуються звернення;
- розголошення прізвища, місця проживання та роботи громадянина на його прохання, висловлене в усній формі або зазначене в тексті звернення.

Ця заборона не поширюється на випадки повідомлення інформації, що міститься у зверненні, особам, які мають відношення до вирішення справи.

7. Звернення Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, інвалідів Великої Вітчизняної війни розглядаються у першочерговому порядку.

ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО

У зверненні повинні міститись такі дані:

- прізвище, ім'я та по-батькові заявника (заявниці);

- рік народження;
- громадянство (вказати паспортні дані);
- професія або рід занять заявника (заявниці);
- адреса й контактний телефон заявника (заявниці);
- конституційне право, яке ви вважаєте порушеним;
- назва і юридична адреса органу державної влади або місцевого самоврядування, протиправні дії якого оскаржуються;
- прізвище, ім'я та по-батькові посадової особи (з точною назвою посади), протиправні дії якої оскаржуються;
- стислий виклад фактів, що стали причиною звернення до Уповноваженого; детальний і послідовний опис події (обов'язково вказати точні дати);
- перелік органів державної, виконавчої або судової влади, до яких ви вже зверталися з приводу протиправних дій, викладених у попередньому пункті (точно вказати назви інстанцій і дати розгляду ваших звернень, а також дати винесення рішень по них);
- чим не задовольняє вас рішення судових або інших інстанцій, до яких ви зверталися; які, на вашу думку, права залишилися невідновленими (стисло викладіть, за яких обставин відбувався розгляд ваших звернень);
- вкажіть, до кого ви зверталися за юридичною допомогою;
- до звернення додаються копії всіх документів, що стосуються порушених прав, а також, по мірі можливостей, назви документів, що їх ви не маєте; додаються копії всіх рішень судів або рішень і відповідей інших інстанцій;
- рік, місяць, число направлення звернення до Уповноваженого з прав людини;
- підпис заявника (заявниці).

Звернення направляється Уповноваженому за адресою:

*01008, м. Київ-8, вул. Інститутська, 21/8,
Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини
Карпачовій Ніні Іванівні.*

Громадяни мають право звертатися до Уповноваженого українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін. Рішення щодо звернень та відповіді на них можуть бути викладені в перекладі мовою спілкування заявника.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВЕРНЕНЬ

Всі звернення, що надходять до Уповноваженого, попередньо розглядаються та класифікуються у відповідних підрозділах секретаріату Уповноваженого з прав людини.

Класифікація звернень здійснюється:

I. За органами, на дію чи бездіяльність яких подано звернення:

- органи державної влади;
- органи місцевого самоврядування.

II. За видами порушених прав:

1. Щодо порушення громадянських прав:

- права на справедливий судовий захист;
- права на отримання громадянства України;
- незаконні дії працівників правоохоронних органів;
- несвоєчасне виконання судових рішень.

2. Щодо порушення економічних прав:

- права на працю;
- права на виплату винагороди за працю;
- права на захист від безробіття;
- права на повернення заощаджень громадян;
- права власності;
- права на підприємницьку діяльність;
- прав споживача;
- незаконне звільнення з роботи.

3. Щодо порушення соціальних прав:

- права на житло;
- права на своєчасну виплату пенсії;
- права на забезпечення транспортними засобами інвалідів;
- права на влаштування у заклади соціального захисту;
- права на надання матеріальної допомоги;
- права на освіту;
- права на охорону здоров'я та медичну допомогу;
- права на безпечне довкілля для життя і здоров'я людини;
- права на достатній життєвий рівень, соціальний захист та свободу від бідності;
- прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- права на призначення субсидій.

4. Щодо порушення особистих прав:

- права на повагу до гідності;
- права на недоторканність;
- права на свободу від незаконного затримання та арешту;
- права на невтручання в особисте й сімейне життя;

- недобросовісне виконання службових обов'язків посадовими особами органів попереднього слідства.

5. Щодо порушення політичних прав і свобод:

- права на свободу слова, думки, вільне вираження поглядів та переконань;
- права на свободу світогляду й віросповідання;
- права на вільні вибори;
- права на створення об'єднань громадян та профспілкових організацій;
- права на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

ЗАХОДИ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ПІСЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ

Після попереднього розгляду звернень важливим кроком у процесі роботи є визначення заходів, яких необхідно вжити щодо поновлення порушених прав громадян. Ст.17 Закону України про Уповноваженого встановлює, що при розгляді звернення Уповноважений:

- відкриває провадження у справі про порушення прав і свобод людини й громадянина;
- роз'яснює заходи, яких має вжити особа, котра подала звернення;
- направляє звернення за належністю в орган, до компетенції якого належить розгляд справи та контролює розгляд цього звернення;
- відмовляє в розгляді звернення.

Повідомлення про прийняття звернення до розгляду або відмову у прийнятті звернення до розгляду надсилається в письмовій формі особі, яка його подала. Відмова у прийнятті звернення до розгляду повинна бути вмотивованою.

ТЕРМІН РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більш як 1 місяць від дня їхнього надходження, а ті що не потребують додаткового вивчення - невідкладно, проте не пізніше 15 днів від дня їх отримання.

Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, Уповноважений встановлює необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів.

На обґрунтовану письмову вимогу особи термін розгляду може бути скорочено.

ЗАХОДИ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ПІСЛЯ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ

Виявивши порушення прав людини з боку того чи того органу держави чи місцевого самоврядування, Уповноважений може внести до відповідного

органу, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності подання для вжиття відповідних заходів щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини й громадянина.

Щоправда, законодавство не встановлює відповідальності перелічених органів, установ, організацій, підприємств та їх посадових і службових осіб за невиконання вимог Уповноваженого.

У зв'язку з тим що омбудсман не має імперативно-владних повноважень, одним із головних засобів його впливу на прийняття необхідного рішення є гласність та поширення інформації про порушення прав і свобод людини в державі - передусім оприлюдненням щорічної та спеціальних доповідей.

ОСОБИСТИЙ ПРИЙОМ ГРОМАДЯН

Хоча Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» й не передбачено положення щодо особистого прийому громадян, проте щодня, крім суботи та неділі, з 9.00 до 17.00 (перерва з 13.00 до 14.00) в офісі Уповноваженого за адресою м. Київ, вул. Інститутська 21/8 провадиться прийом громадян.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

ТЕЛЕФОНИ

Приймальня Уповноваженого Верховної Ради з прав людини - **253-22-03**.
Гаряча лінія Уповноваженого Верховної Ради з прав людини - **253-75-89**.

ПОШТОВА АДРЕСА

Індекс: 01008,
м. Київ, вул. Інститутська, 21/8.

ЕЛЕКТРОННА АДРЕСА

omb@ombudsman.kiev.ua,

ІНТЕРНЕТ-АДРЕСА

<http://www.ombudsman.kiev.ua>

Зміст

СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ХТО ТАКИЙ ОМБУДСМАН?	3
ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА	3
УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ - УКРАЇНСЬКИЙ ОМБУДСМАН	5
ЯКІ НОРМАТИВНІ АКТИ РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО?	5
ЯКІ ФУНКЦІЇ ВИКОНУЄ УПОВНОВАЖЕНИЙ ?	5
ЯКІ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО?	6

ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ПРАВА МАЄ УПОВНОВАЖЕНИЙ З ПРАВ ЛЮДИНИ?	7
ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ ?	9
ЯКІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ З УПОВНОВАЖЕНИМ?	9
ЯКІ ІСНУЮТЬ АКТИ РЕАГУВАННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО?	10
ЩОРІЧНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ДОПОВІДІ УПОВНОВАЖЕНОГО	11

ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ, ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ ТА ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ВИМОГИ ДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ УПОВНОВАЖЕНОГО?	11
ЯК ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ УПОВНОВАЖЕНОГО?	11
НЕСУМІСНІСТЬ ПОСАДИ УПОВНОВАЖЕНОГО	12
ЯК ПРИПИНЯЮТЬСЯ ПОВНОВАЖЕННЯ І ЯК ВІДБУВАЄТЬСЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОСАДИ УПОВНОВАЖЕНОГО ?	12

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО

СЕКРЕТАРІАТ УПОВНОВАЖЕНОГО	13
ПРЕДСТАВНИКИ УПОВНОВАЖЕНОГО	13

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЯКІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВАННЯ СПРАВ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕВІРОК? ..	14
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО	14

РІШЕННЯ, ДІЇ (БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ), ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ОСКАРЖЕНІ	15
---	----

**ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА
ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО**

ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО УПОВНОВАЖЕНОГО	16
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВЕРНЕНЬ	18
ЗАХОДИ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ПІСЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ	19
ТЕРМІН РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН	19
ЗАХОДИ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ПІСЛЯ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ	19
ОСОБИСТИЙ ПРИЙОМ ГРОМАДЯН	20
КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ	20

Для нотаток

Віддруковано ТОВ «ІКЦ «Леста»

Підписано до друку з оригінал-макету 30.09.2003.

Формат 60х84/16. Гарнітура Newton. Папір офсетний.

Умовн.-друк. арк. 1.40. Обл.-вид. арк. 0,92. Наклад 6000.
